

Ien Ang

A Dallas és a tömegkultúra ideológiája*

Az itt közölt írás Ien Ang Hollandiában végzett kutatásait Összegző Watching Dallas (A Dallast nézve) című könyve egy fejezetének szerkesztett változata. Munkája során a szerző szokatlan etnográfiai módszerhez folyamodott. Hirdetéseket adott fel különböző napilapokban, majd elemezte az ezekre érkező válaszleveleket. A hirdetés így kezdődött: "Szereitem nézni a Dallas-t, de sokszor találkozom különös reagálásokkal". Könyvének ebben a részében Ien Ang azt veszi vizsgálat alá, mi a funkciója a "tömegkultúra ideológiájának" a hirdetésre válaszolók számára. A tömegkultúra ideológiáján azt a tömegkultúrára vonatkoztatott negatív képet érti, amely — elsősorban Európában — általánosan jellemző.

A vizsgálat váratlan eredményt hozott. Először is, a tömegkultúra negatív megítélését általánosságban mindhárom, Ang által különválasztott, csoport elfogadta: a Dallas-rajongók csakúgy, mint a Dallas-gyűlölők vagy az "ironizálók". Másodsor, a Dallas-rajongók voltak azok, akik mindaz ideológiához, mind a televíziós programhoz a legösszettebben és legóvatosabban viszonyultak. Megközelítéjük sokkal árnyaltabban ambivalens, mint azoké, akik iróniával nézik a Dallast.

Ang tanulmánya kiveszi az ideológiakritikát a teoretikusok kezéből, hogy a "műkedvelő" nézők körében vizsgálja meg stratégiai alkalmazását. Ez a munka értelmezhető az etnográfiai kutatás egy másik válfójának kiegészítéseként — lásd például Buckingham, Hobson, Tulloch munkáit, amely a televíziózást nem a nézők közléseinek szintjén vizsgálja, hanem a családi környezetben belül, a családi kapcsolatok dinamikájának függvényében, tehát az egyéni életmód összetevőjeként.

* "Dallas and the Ideology of Mass Culture." in The Cultural Studies Reader, Simon During (szerk.) 403-420. London és New York, Routledge, 1993. A dőlt betas szöveg S. During bevezetője.

A Dallas-gyűlölők

A *Dallas* ellentáborából érkező leveleket nem csupán a határozott és magabiztos hangvétel jellemzi – egyenesen düh, bosszankodás és felháborodottság érződik rajtuk. Íróiknak láthatólag nemcsak hogy nem tetszik a *Dallas*, hanem kifejezetten ingerli is őket. Sokuk meglehetősen erős kifejezésekkel minősíti a műsort, mintha csak nyomatékot kívánna adni ellenérzései indoklásának: "értéktelen szemét", "hülye egy sorozat", "a legnagyobb ökörség", "badarság", "szörnyűség", "az idegeimre megy", "kibirhatatlan", "együgyű", "röhej", "undorító" stb.

Ezek a levélírók nem állnak meg a harag és az elégedetlenség érzelmi kifejezésénél, hanem nemtetszésüket racionális érveléssel is megindokolják. Vannak például, akik a *Dallast* "sztereotipnak" bélyegzik, különös tekintettel a nők ábrázolására.

Ha engem kérdeznek, hát az a véleményem a Dallas-ról, hogy egy nagyon silány sorozat. Csak csodálni tudom, ahogy folytatásról folytatásra kimódolják, milyen hibbant dráma álljon elő benne. A család tagjainak minden részben folyamatosan bömbölhetnekük van (természetesen csak a nőknek, a férfiaknak a jelek szerint nem engedélyezett a sírás). (36. levél)

A tartalommal kapcsolatos bírálatokba időnként a film készítőinek feltételezett kétes szándékait illető kifogások is vegyülnek. A *Dallas* egyfajta ámitás, mondják ezek a levélírók; pusztán kereskedelmi érdeket szolgáló termék:

Komolyan mondom, egyre inkább dühít. Egész egyszerűen az a céljuk, hogy minél több pénzt söpörjenek be. Ehhez aztán mindent összeszednek, ami kell – szex, szépség, gazdagság. Persze, hogy mindig vannak, akik bedőlnek ennek. Ettől lesz magas a műsor nézettsége. (35. levél)

A *Dallast* elítélő levelek közül az alábbiiban fejeződik ki a legátfogóbb és legteljesebb bírálat:

Hogy mi az én véleményem a Dallas-ról? Nos, örömmel megosztom Önnel: ÉRTÉKTELEN SZEMÉT. A tipikus amerikai tévé-mocsok, együgyű, kommersz, beskatulyázó, hamis. A legtöbb amerikai tévéfilm a pénz és a szenzáció körül forog. A pénz ezekben soha nem probléma. Mindenki fényűzően él, luxusautója van, és nagystílusúen pusztítja az italt. Maguk a történetek nem is olyan érdekesek. A nézőnek soha egy pillanatig nem kell gondolkodnia: mások megteszik helyette. (31. levél)

Az idézett rosszálló észrevételeknek kivétel nélkül ugyanaz a funkciójuk. Az olyan kategóriákat, mint "sztereotip" vagy "kommersz", nem pusztán leíró értelemben használják, hanem egyszersmind erkölcsi minőséggel és érzelmi töltettel ruházzák fel: magyarázatként szolgálnak a levélíró nemtetszésére. Ezek a magyarázatok pedig rendkívül meggyőzően hangzanak. De vajon tényleg annyira helytállóak és találóak-e, mint ahogy az az első pillantásra tűnik?

Természetesen nem szándékom kétségbe vonni a fenti levélírók feminista és antikapitalista indíttatású aggodalmainak őszinteségét. Megkérdőjelezhetőnek tartom viszont azt, hogy valóban olyan logikus-e közvetlen összefüggésbe hozni a nemtetszés élményét – mely elsősorban a *Dallas* által kiváltott érzelmi reakció kell hogy legyen – a műsor

kulturális termékként történő racionális értékelésével. Még azok is tudatában lehetnek a *Dallas* "kommersz", "sztereotip" mivoltának, akik éppenséggel szívesen nézik a műsort. Vagyis a *Dallas* élvezete nem zárja ki eleve a műsorkészítés üzleti tényezőivel vagy az ideológiai tartalommal kapcsolatos politikai, illetve erkölcsi fenntartásokat. Márpedig a Dallas-gyűlölők felállítják az említett összefüggést, ami arra mutat, hogy a "kommersz", "sztereotip" és hasonló kategóriák bizonyos vonzerővel bírnak, használatuk ugyanis biztonságérzettel tölti el a levélírókat. Ezek a kategóriák alkalmat nyújtanak nemtetszésük legitimizálására, hitelessé és közérthetővé tételére. Láthatólag meggyőzik őket arról, hogy igazuk van, s egyben alapot szolgáltatnak indulataik gátlásuktól mentes kinyilvánítására. Így tehát az említett kategóriák központi alkotóelemek abban az ideológiai diskurzusban, amely sajátos módon határozza meg a populáris kultúra formáinak társadalmi jelentőségét. Ez a tömegkultúra ideológiája. Hogy megérthessük a *Dallas* ellentáborának magabiztosságát, ezt az ideológiát kell közelebbről megvizsgáljunk.

A tömegkultúra ideológiája

A *Dallas* nemcsak széles körben nézett, hanem széles körben vitatott műsor is: sokat beszélnek és írnak róla. Ez a nyilvános diskurzus szolgáltatja a keretet ahhoz; hogy ki-ki választ találjon bizonyos kérdésekre, például: mit gondoljak egy ilyen tévésorozatról? Milyen érveket használhatok fel a véleményem alátámasztására? Hogyan reagáljak az enyémtől eltérő véleményekre? E diskurzusok persze nem egyformán alkalmasak a megfelelő válaszok megfogalmazására. Vannak olyanok, amelyek a többinél nagyobb presztízzsel rendelkeznek, logikusabban, meggyőzőbben hangzanak, amelyek nagyobb súllyal esnek latba a *Dallashoz* hasonló tévéműsorok társadalmi megítélésének kialakításában.

Az amerikai tévésorozatok manapság számos európai országban hivatalos ellenézés tárgyai: fenyegetve látják általuk saját, nemzeti kultúrájukat, illetve általában a magaskultúra értékeit. Ez előtt az ideológiai háttér előtt szakértők (tévécritikusok, társadalomtudósok, politikusok) sorakoznak fel, és komoly erőfeszítéseket tesznek az amerikai televíziós sorozatok következetes és részletes "elméletének" kidolgozására – egy olyan elmélet érdekében, amely az ellenézéseket "tudományos" köntösbe öltözteti. Az elmélet egyik jellegzetes és sokatmondó megfogalmazása a tömegkommunikáció szociológiájából való:

A tévésorozatok legfontosabb sajátossága az, hogy a film tartalma alárendelődik a piaci eladhatóságnak. Mivel nagyon széles piacot céloznak meg, a tartalmat általánosan fogyasztható motívumokra kell korlátozni. Különösen érvényes ez az amerikai sorozatokra, amelyek az Egyesült Államokban a reklámbejátszások "csomagolásaként" szolgálnak. [...] A televíziós sorozatok üzleti jellege nem engedi meg semmilyen konkrét társadalmi és politikai állásfoglalás bemutatását, mert az a különböző csoportokban vitát válthatna ki. [...] A film tehát az "univerzális vonzerő" jegyében formálódik; ismerős, bevett elemekből építkezik. Egy sikeres sorozat nélkülözhetetlen elemei között szerepelnie kell romantikus szerelemnek, [...] a jó és a rossz egyszerűképleteinek, és produkálniakell a lappangó feszültség, a tetőpont és megkönnyebbülés ívét. [...] A szokványos emberi léthelyzetekre redukált tartalom valóban

szélesebb közönség számára befogadható, csakhogysztereotíp, sematikus képet fest a valóságról.

Ez a leírás kétségkívül pontosan megvilágítja az üzletszerű amerikai tévéfilmgyártás működését, habár eltűnődhetnénk rajta, hogy a tévésorozatok készítésének gazdasági körülményei valóban ilyen közvetlen kapcsolatban állnak-e esztétikai és elbeszélő struktúrájukkal. Az ilyen durva gazdasági determinizmus gyakran találkozik médiaszakértői körök kritikájával. Mindazonáltal az idézett elmélet lényege általánosan elfogadottnak számít. Minket viszont pillanatnyilag nem is az érdekel, hogy maga az elmélet mennyire helyes vagy pontos, hanem az, ahogyan egyes elemei átszivárognak az amerikai tévésorozatok általános megítélésébe. Egy elmélet akkor tölt be ideológiai funkciót, ha egyben *emocionális* funkciója is van, és ehhez képest az elméletben foglalt állítások másodlagos jelentőségűek.)

Érzelmileg tehát a fenti elmélet az amerikai tévésorozatok teljes elutasításához és elítéléséhez vezet. "Rossz dologgá" nyilvánítja őket. Mindez körvonalazza azt, hogy mit is értek "a tömegkultúra ideológiáján". Ebben az ideológiában bizonyos jelenségeket — jobbra nagyon népszerű, amerikai stílusú kulturális termékeket és eljárás módokat — minden további nélkül kikiáltanak "rossz tömegkultúrának". A "tömegkultúra" pejoratív ízű, határozottan negatív képzeteket keltő szó. A "rossz tömegkultúrával" tehát nyíltan vagy burkoltan szembeállítanak valami mást, valamiféle "jó kultúrát".

A tömegkultúra ideológiájának érzelmi vonzereje azonban semmiképp sem korlátozódik a szakértők zárt körére. Mint láttuk, *a Dallas* nem kedvelő levélírók szintén szívesen nyúlnak ezekhez a kategóriákhoz. A tömegkultúra ideológiája a jelek szerint annyira monopolhelyzetben van *a Dallas* és hasonló jelenségek megítélésén, hogy készen szállítja az előregyártott, magától értetődő és különösebb tétovázás nélkül felhasználható fogalmakat és koncepciókat. A közgondolkodásban ugyanúgy érvényesül a tömegkultúra ideológiájának dominanciája: az átlagembernek is hitelesnek ható értelmezési rendszert kínál *a Dallas*hoz hasonló kulturális jelenségek megítéléséhez.

A tömegkultúra ideológiája tehát nem csupán (negatív) címkét ragaszt a műsorra, hanem mintát is kínál *a Dallas* nem kedvelők népes csoportjának ahhoz, hogy mivel indokolják nemtetszésüket. Gondolatmenetük lényege röviden a következő: "A *Dallas* nyilvánvalóan rossz, hiszen tömegkultúra, ez az, amiért nem tetszik." Így aztán a tömegkultúra ideológiája megnyugtató, biztosságot adó szerepet tölt be: fölöslegessé tesz minden alaposabb, személyesebb magyarázaton való töprekedést, ugyanis olyan kidolgozott magyarázatmodellt kínál, amely meggyőző, logikusan hangzik, és érvényesnek tűnik.

A Dallas iránti ellenszenv mindemellett nem feltétlenül jár együtt a tömegkultúra ideológiájának elfogadásával. Más tényezők is közrejátszhatnak abban, ha valakit ez a tévésorozat történetesen nem bilincsel le. Az ellenszenvüket jelző nézők levelei viszont olyannyira az említett ideológia sémái köré szerveződnek, hogy abba nemigen engednek bepillantást, milyen szemmel is nézik a műsort magát, milyen jelentéseket tulajdonítanak neki stb. Ennélfogva — dacára annak, hogy véleményüket magabiztosan hangoztatják — az ellentábor nemtetszésének miéртje voltaképpen nagyobb homályban marad, mint *a Dallas*-rajongók tetszéséé.

A z i r o n i k u s n é z ő i a t t i t ű d

A jelek szerint azonban a tömegkultúra ideológiáját magukévá tevő levélírók közül nem mindenki viseltetik ellenszenvvel *a Dallas* iránt. Éppen ellenkezőleg: akadnak, akik kimondottan úgy nyilatkoznak, hogy nagyon szeretik, ugyanakkor pedig pontosan az ideológiában foglalt normákat és ítéleteket visszhangozzák. Hogyan lehetséges ez? Kissé ellentmondásosnak látszik, hogy valaki egyfelől "rossz dolognak" tartsa *a Dallas*-t, másfelől pedig örömet leljen a nézésében. Holott, ha figyelmesen elolvassuk az idevágó leveleket, kitűnik, milyen ügyesen oldják fel a nézők ezt a látszólagos ellentmondást. Hogyan? Nézzünk egy példát.

Dallas.... Jó ég, ne is mondja—szenvedélyes nézője vagyok! De el nem hinné, hány embertől hallom: "Ó, mindig azt hittem, hogy te is ellenzed a kapitalizmust..." Ellenzem hát, de mikor a Dallas egy akkora túlzás! Már semmi köze nincs a "kapitalistákhoz", a Dallas egyszerűen nonszensz — ilyet kitalálni, az már művészet. (25. levél)

Teljesen nyilvánvaló, milyen "megoldást" talál a levélíró a tömegkultúra ideológiájának morálja és *a Dallas* élvezete közötti ellentmondásra: a gúnyt és az iróniát. A levélírók e csoportja láthatólag nevetség tárgyává teszi *a Dallas*-t. Ők a filmet iróniával szemlélik, attitűdjükre pedig gondosan — és nyilvánvaló élvezettel — fel is hívják a figyelmet leveleikben. Az ironikus nézői magatartásnak igen fontos eleme a kommentálás. A kommentár Michel Foucault szerint a diskurzusnak az a típusa, melynek célja a tárgy fölé emelkedés: aki kommentárt fűz valamihez, az felettes nézőpontból kíván viszonyulni a szóban forgó tárgyhöz. Vagyis ezek a nézők gúnyos kommentárjaikkal "fölszárkálnak" *a Dallas*-nak.

Az ironikus nézői attitűd képes összebékíteni a tömegkultúra ideológiájának szabályait (" *A Dallas*-t feltétlenül rossznak kell tartanom") a film élvezetével ("Azért tartom *a Dallas*-t szórakoztatónak, mert olyan rossz"). Ahogyan a levélírók fogalmazzak:

Általában fölényes érzésekkel figyelem, valahogy így: mennyi balfácán! Nevetni tudok rajta. Sokszor túl szentimentálisnak találom. Egyvalami a javára szól: soha nem unalmas. (29. levél)

Mint látja, rengeteget nézem, és (meglehet, ezt kissé fellengzősnek fogja tartani) pontosan azért találom szórakoztatónak, mert annyira rémes (érti, mire gondolok). (36. levél)

Az ironizáló kommentár távolságot teremt *a Dallas*-ban ábrázolt valósággal szemben. Ily módon a tömegkultúra ideológiájának normáit elfogadó nézők mégis megengedhetik maguknak, hogy élvezzék *a Dallas*-t. Az irónia ekkor önálló életre kel, és mint nézői attitűd elsőrendű, elengedhetetlen feltételévé válik az élvezet élményének. Ezzel meg is szűnik a konfliktus a tömegkultúra ideológiájának normái és *a Dallas* élvezete között: éppenséggel az ironizálásban, vagyis a Dallasszal mint "rossz dologgal" szemben teremtett távolságban találja meg a néző a *Dallas* tetszésének módját. Ez az eset áll elő a fent idézett "szenvedélyes Dallas-nézők"-nél. Vannak, akik számára az ironikus kommentár egyenesen megkönnyebbüléssel jár — egyfajta "terápiás" erővel bír:

Miért nézi az ember a Dallas-t, és miért szereti nézni a Dallas-t – esetemben – egy komoly, intelligens feminista? [...] Olvasmányaim 90 százalékát feministakönyvek teszik ki, de mikor a barátnőmmel nézzük a Dallas-t, és a Pamela levonul a lépcsőn a dekoltált ruhájában, akkor egymást visítjuk túl: figyeld, hogy riszálja magát, figyeld már, hogy ri-szálja ma-gát. A Bobby az a jófiú típus, olyan, mint a bátyám, Jockey meg kiköpött az apám, szóval őket is eléggé tudom utálni. Sue Ellen, mondjuk, elmegy, bár az idegei nincsenek rendben, Jockey meg pontosan úgy nevet, mint Wiegel [holland jobboldali politikus], és ettől dührohamot tudok kapni. A Lucy túl szép, hogy igaz legyen, Miss Ellie-ről pedig annyit, hogy a mellmütétje óta nem vagyok tőle annyira elragadtatva. [...] Az a jó, hogy ilyenkor mintha elfűjnek a gátlásaimat, olyan ez, mint egy csoportterápia, főleg, mikor együtt vagyunk a barátaimmal. (24. levél)

Az ironikus nézői attitűd ebben az esetben lehetőséget kínál a levélírónak, hogy bizonyos értelemben felülkerekedjék a *Dallason*, lenézhesen rá. Ekképpen "komoly, intelligens feministaként" is megengedheti magának, hogy élvezze. Tulajdonképpen ezt mondja: "Persze, hogy a *Dallas* tömegkultúra, ennél fogva pedig rossz, de éppen mivel tökéletesen tudatában vagyok ennek a ténynek, igazi élvezettel nézhetem, és űzhetek gúnyt belőle."

Az ironizáló *Dallas-hívek* gondolkodásába a tömegkultúra ideológiája ugyanúgy beépült, mint a sorozatot nem kedvelőkébe: számukra is magától értetődő, hogy a *Dallas* "rossz tömegkultúra". Csakhogy éppen az ironia fegyverével felszerelve válik feleslegessé, hogy elnyomják azt az élvezetet, melyet ennek ellenére a *Dallas* kivált bennük; az ironikus látásmód miatt lehetséges, hogy lelkiismeretfurdalás nélkül élvezhessék. Az ironizáló nézői attitűd megrázkódtatás nélkül integrálja a tömegkultúra-ideológia elutasító normáit.

Korábban már láttuk, hogy a Dallas-gyűlölőknek nem okoz különösebb nehézséget nemtetszésük indoklása: nyomban segítségül hívhatják a tömegkultúra ideológiájának eszköztárát. Az ironizáló nézők azonban bizonyos értelemben még szilárdabb talajt érezhetnek a lábuk alatt. A *Dallas* ironikus élvezete — mint láttuk—jó közérzethez, vidámsághoz vezet, a Dallasszal szembeni ellenérzés viszont indulatokkal és bosszankodással társul. Ezek pedig kellemetlen érzések. Így azok, akik a *Dallast* nem szeretik, ám ennek dacára sem tudnak ellenállni a kísértésnek, és nézik a műsort, érzelmi konfliktusba keverednek. Ez pedig már-már tragikomikus hangulati hullámvölgyeket eredményezhet:

Mikor elkezdődött a sorozat, nagyon nem szerettem. [...] Azért kezdtem el nézni, mert sok időt töltöttem valakinél, akinek a férje amerikai származású, és a sorozat a hazáját idézte. Én is megnéztem velük néhány epizódot, mert kénytelen voltam, és ez az egyetlen oka annak, hogy nézem. Csak arra vagyok kíváncsi, hogy mi lesz a vége. De az a helyzet, hogy a bonyodalmak mindig átfedik egymást, úgyhogy csak ülök a tévé előtt, és most már egyetlen epizódot sem hagyok ki. Szerencsére késő este adják, így előtte van idő egy kis sportra vagy valamire. Azt is hozzá kell tennem, hogy minden egyes epizódban vannak olyan dolgok, amik rendkívül idegesítenek. (38. levél)

A Dallasszal szembeni viszolygás mögött tehát nyilvánvalóan ambivalens érzések húzódnak meg.

A Dallas-rajongók

De mi a helyzet azokkal, akik "igazán" szeretik *a Dallast*? Hogyan viszonyulnak 6k a tömegkultúra ideológiájához?

Az ideológiák nem csupán az embereknek a valóságról alkotott fogalmait, képzetait szervezik egységbe, hanem arra is lehetőséget adnak, hogy képviselőik képet formáljanak önmagukról, és ezáltal elhelyezzék magukat a világban. Az ideológiákon keresztül az ember – mint választási lehetőséggel, meggyőződésekkel, preferenciákkal rendelkező lény – identitásra tesz szert. Így a tömegkultúra ideológiájának szellemében gondolkodó egyén például "jóízlésű embernek", "kultúraértő embernek" vagy olyasvalakinek minősítheti magát, "akit nem tudnak megrontani a kommersz kultúra olcsó fogásai". Az ideológia azonban az önkép mellett egy "másokról" való képet is felvillant. Ily módon nem csak az ember saját identitása formálódik meg – az ideológia "mások" identitását is kirajzolja. A tömegkultúra ideológiája választóvonalat húz a "jóízlésű ember, a "kultúraértő ember", valamint azok közé, akikre az ideológia szerint ez nem jellemző, esetünkben tehát azok közé, akik *a Dallast* "rossz tömegkultúra"-nak tartják, és akik nem.

A Dallast nem kedvelő egyik levélíró például így próbál minél inkább elhatárolódni azoktól, akik szeretik *a Dallast*:

Azt sem tudom megérteni, mért nézik annyian — rengetegen vannak, akik teljesen kétségbe esnek, ha elszalasztanak egy részt. Az iskolában tényleg szembetűnő, hogy mikor az ember szerda reggel bemegy, azaz első: "Láttad a Dallas-t, ugye milyen klassz volt?". Néha tényleg sikerül felbosszantaniuk, mert szerintem kész időpocsékolás ilyesmit nézni. [...] És hallom, mikor arról beszélnek, hogy mikor nem tudom, kivel nem tudom, micsoda történt a filmben, akkor a könnyük is kicsordult — hát ezt egyszerűen nem bírom megérteni. Otthon is be szokta kapcsolni a család, de én ilyenkor fogom magam, és elmegyek lefeküdni. (33. levél)

A Dallas-kedvelők identitását a levélíró negatív módon írja körül, mégpedig fölületes magabiztossággal: közel áll hozzá, hogy *a Dallas* rajongóit kerek pereg lehülyézzé! A tömegkultúra ideológiája, úgy tetszik, nem éppen hízelgő fényt vet *a Dallast* kedvelők körére: a "jóízlésű emberek", a "kultúraértők", a "kommersz kultúra olcsó fogásaitól meg nem rontott emberek" ellenpontjaiként jeleníti meg őket. Hogyan reagálnak erre *a Dallas* hívei? Tudják-e vajon, hogy ilyen negatív kép alakult ki róluk, és zavarja-e ez őket egyáltalán?

Hirdetésembe belefoglaltam a következőmondatot: "Szeretem nézni *a Dallast*, de gyakran tapasztalok különös reagálásokat." Úgy vélem, hogy a "különös reagálások" kifejezés értelme a legjobb esetben is csak homályos: a szövegösszefüggésből lehetetlen kikövetkeztetni, hogy vajon mire gondoltam. A Dallas-kedvelők viszont többen is határozottan belemerülnek ebbe a momentumba: a "különös reagálások" említése néhány Dallas-rajongónál a jelek szerint elegendő az "Aha!"-élmény kiváltásához.

A "problémám" ugyanaz, mint az Öné! Ha véletlenül elejtem a többiek előtt [diaktársak államtudomány szakon], hogy mindenképpen meg kell néznem a Dallas-t kedd este, hitetlenkedve néznek rám. (19. levél)

Nekem is az a benyomásom, hogy az emberek nagyon "különösen" reagálnak, mikor azt hallják valakitől, hogy az illető szereti nézni a Dallas-t. Azt hiszem, nem is ismerek olyat, aki ne nézné, de néhány barátom teljesen felbőszül ezen a sorozaton, és állandóan az átlag tévé nézőre tett veszélyes hatását emlegeti. Fogalmam sincs, mire véljem ezt. (22. levél)

A fenti levélrészletek azt sugallják, hogy a tömegkultúra ideológiájának szabályai és ítéletei nem ismeretlenek a Dallas-rajongók előtt. Mi több, láthatólag ők is felelnek valahogyan erre az ideológiára, persze, egészen másképp, mint *a Dallast* gyűlölők vagy ironizálva élvezők: feszültség támad bennük *a Dallas* "igazi" (vagyis iróniától mentes) élvezete és a tömegkultúra ideológiai normáinak nyomása között. Ez az a feszültség, amelyet a rajongóknak meg kell kísérelniük feloldani.

Az ellentétborral és az ironizálókkal ellentétben - akik, mint láttuk, eléggé egyöntetűen fejezik ki attitűdjüket - az "igazi" rajongók egymástól nagyon is eltérő stratégiákat alkalmazva igyekeznek szembenézni ezekkel a normákkal. Az egyik ilyen stratégia maguknak a tömegkultúra ideológiájában kifejtett nézeteknek az átvételéből, beolvasztásából áll:

Szeretnék hozzászólni a Dallas-szal kapcsolatos hirdetéséhez. A magam részéről élvezem a Dallas-t, és megkönnyezem, mikor valami tragikus történik benne (vagyis szinte minden részben). Az én körömbe is sokan elutasítónak reagálnak rá, tipikusan kommersz, messze a nívójuk alatti műsornak tartják. Szerintem az ember épp egy ilyen műsorról tud leginkább kikapcsolódni, csak ne tévessze szem elől, milyen hatást tehet ez a műsor, hogy szerepekbe, "osztályokba" skatulyáz és így tovább. Ahogy arra sem árt gondolni, miféle olcsó érzélgőségűtől hagyja az ember befolyásolni magát. (14. levél)

Ebben a levélben szembeszökő fordulat vehető észre. Ahelyett, hogy kifejtene, miért szereti annyira *a Dallast* (ezt a kérdést tettem fel a hirdetésben), a levélíró arra szorítkozik, hogy válaszul környezet "elutasító reakcióira" elismételje a tömegkultúra ideológiájából eredő érvelést. Nem alakít ki önálló attitűdöt, egyszerűen csak átveszi az ideológia morálját. De kihez intézi ezeket az intelmeket? Önmagához? Hozzáam (tudja a hirdetésben, hogy szeretem nézni *a Dallast*)? Minden Dallas-rajongóhoz? Mintha azzal szeretne védekezni *a Dallas* élvezete miatt, hogy megmutatja, valójában tudatában van "veszélyeinek" és "trükkjeinek": vagyis tudatában van annak, hogy *a Dallas* "rossz tömegkultúra".

A védekező stratégia másik formája a tömegkultúra ideológiájával szembeni ellenszegülés:

Hirdetésére válaszolva szeretném őszintén megmondani a véleményemet a Dallas-ról. Én is észrevettem, hogy furcsán reagálnak arra, ha valaki szereti nézni a Dallas-t (és én szeretem). Sokan értéktelennek, tartalmatlannak találják. Én viszont úgy látom, hogy igenis van benne tartalom. Gondoljon csak a mondásra: "A pénz nem boldogít" –ez mindenképpen kifejezésre jut a Dallas-ban. (13. levél)

Amit azonban a levélíró itt a tömegkultúra ideológiája ellen felhoz, az megmarad ennek az ideológiának a kategóriáin belül. Az egyik véleménnyel - tartalmatlan (_ 'rossz') - szembehelyez egy másik véleményt - tartalmas (= 'jó'); ezáltal jóváhagyja magát a "tartalom" kategóriát (és ezzel a 'jó-rossz' dichotómiát). Ez a levélíró tulajdonképpen a tömegkultúra ideológiájával saját terepén, saját diszkurzív közegében "bocsátkozik tárgyalásba", nem helyezkedik kívül rajta, nem ellentétes ideológiai alapállásból szólal meg.

Miért érzik a Dallas-rajongók szükségesnek, hogy védekezzenek a tömegkultúra ideológiája ellen? Nyilvánvalóan azért, mert megtámadva érzik magukat. Természetesen nem kerülhetik meg normáit és ítéleteit, hanem ki kell állniuk ellene annak érdekében, hogy élvezhessék a *Dallast*, és ezt ne kelljen letagadniuk. Védekező pozícióba kerülni azonban sohasem kellemes: gyengeségre vall. A védekezési kényszer szinte mindig kínos érzéssel jár.

Igaza van abban, hogy gyakoriak a különös reagálások: "Hát te mindenféle vacak tömegszórakoztatást nézel, mi?" Igen, nézem, és nincs mit szégyellnem rajta. De igyekszem foggal-körömmel megvédeni az indítékaimat. (7. levél)

"Foggal-körömmel"; a kifejezés erős érzelmi töltete a levélírónak arról a vágyáról árulkodik, hogy megvédje és igazolja magát, bármennyire hangsúlyozza is, hogy "nincs oka szégyenkezésre".

Végül, van még egy védekező mechanizmus a tömegkultúra ideológiája ellen. Ez pedig – különös módon – ismét csak az ironia. Ebben az esetben viszont az ironia nem illeszkedik be olyan problémamentesen a Dallas-nézés élményébe, mint a korábban vizsgált ironizáló Dallas-rajongóknál. Épp ellenkezőleg, az ironia itt egy ellentmondásos nézői élmény kifejeződése. Az egyik levélíró világosan megfogalmazta ezt a lelki konfliktust. Beszámolójában az "igazi" Dallas-élvezet és az ironikus nézői attitűd nyugtalanító keveredése jelenik meg:

Önhöz hasonlóan én is gyakran tapasztalok különös reagálásokat, mikor kiderül, hogy pillanatnyilag a Dallas a kedvenc tévéműsorom. [...] Rendkívül magával ragad, ami a képernyőn történik. A sorozat legtöbb szereplője szerintem szörnyű alak, kivéve Miss Ellie-t. A legrosszabb az, ahogyan egymással bánnak. Ráadásul szerintem kifejezetten rondák. Jock feje esztétikailag szinte értékelhetetlen, Pamela pedig annyira ki van rittyentve, hogy az szerintem már közönséges. Nem tudok napirendre térni fölötte, hogy (a sorozatban) mindenki szexinek találja, mikor azokkal a keblekkel úgy néz ki, mint Dolly Parton. Siralmas egy társaság, felveti őket a pénz, de (szerencsénkre!) egyikük sem tökéletes (még Miss Ellie-nek is mellrákja van, és az a cowboy Ray — ő egyébként nagyon belopta magát a szívembe — mindig bajba keveri magát). (23. levél)

A fenti levélíró jelentős távolságot tart a *Dallas* szereplőitől — figyeljék, milyen megsemmisítő ítéletet mond róluk a maga ironikus módján. Frását mindazonáltal átítatja egyfajta intimitás, ami nagyfokú érzelmi involválódásról árulkodik ("rendkívül magával ragad...", "nem tudok napirendre térni fölötte...", "belopta magát a szívembe"). A szenttelen ironiát az egyik oldalon és a bizalmas elmélyülést a másikon láthatólag nehéz összehangolni. Levélének további részéből kitűnik, hogy amikor a *Dallast* társaságban nézi, az ironia kerül előtérbe:

Észreveszem magamon, hogy a Dallas-t ürügynek használom arra, hogy átgondoljam, mit tartok jónak és rossznak a saját kapcsolataimban. Különösen akkor veszem észre, *mikor többen nézzük*, mert ilyenkor egyszerűen nem tudunk csöndben maradni; Szégyelld magad!, Te szemét!, Te kurva!, kiabáljuk (elnézést, de tényleg nagyon elszabadulnak az indulatok!). Időnként megpróbáljuk felmérni az egész családot. Sue Ellennek szülés utáni depressziója van, azért van úgy a gyereke ellen. Pamela nagyon rendes, és szenved Sue Ellen féltékenységétől. Jockey egy gyáva nyúl, ezt mindenki tudhatja a abból a bizonytalan kis nevetéséből. (23. levél, a kiemelés tőlem).

Az ironikus kommentár itt társas tevékenységként jelenik meg. Megerősíti ezt a hirtelen áttérés az egyes szám első személyről a többes számra. Mondhatjuk-e tehát, hogy a készítés az ironikus *nézői* attitűd hangsúlyozására – ezáltal pedig a távolságteremtésre a Dallasszal szemben – felerősödik a levélíróban annak a társadalmi nyomásnak a hatására, amely a műsor "igazi" szeretetét gyakorlatilag tabunak tekintő ideológiai légkörből ered? Mindenesetre, az "intimitás" később megint visszatér a levélben, amint írója ismét első személyben kezd el beszélni. Ekkor háttérbe szorul az irónia.

Tulajdonképpen mind buták egy kicsit. És feltűnési viselkedésben szenvednek. Affektáltak és hamisítatlanul amerikaiak (megszállottjai a pénznek, a külsőségeknek és a viszonyoknak — na meg a család!, a nemzet! stb.). Tudom én ezt. És mégis... A Ewing-család sokkal több mindenben megy keresztül, mint én. Láthatólag sokkal gazdagabb érzelmi életet élnek. Mindenki ismeri őket Dallasban. Időnként bajba keverednek, de azért megvan a szép házuk, és minden, amit csak kívánhatnak. Nézem *őket*, és jólesik. Felfedezem bennük a szépség-ideálokat. Megfigyelem, milyen frizurát hordanak. Nagyon imponálnak a szellemes párbeszédek. Én miért nem tudom soha, hogy mit mondjak egy kritikus pillanatban? (23. levél)

Tényleges rajongás és irónia – mindkettő meghatározó abban, ahogyan az idézett levélíró *a Dallas*hoz viszonyul. Világosan kiderül az is, mennyire nehéz ezeket összeegyeztetni – a rajongás azonosulással jár, az irónia viszont távolságot teremt. Az ambivalencia arra vezethető vissza, hogy a levélíró egyrészt helytállónak fogadja el a tömegkultúra ideológiáját (legalábbis, amikor "társadalmi" életet él), másrészt viszont "igazán" szereti a *Dallast*, ez pedig ellentétben áll az ideológia szabályaival. Az iróniára itt tehát a "látszat" fenntartása miatt van szükség; az ironizáló Dallas-kedvelők csoportjával ellentétben, akiknél az irónia és a film élvezete összefonódik, ebben az esetben az irónia az "igazi" élvezet egyfajta "fedezéke". Azaz védekezési mechanizmus, amelynek segítségével a fenti levélíró próbál megfelelni a tömegkultúra ideológiája által felállított társadalmi normáknak, míg titokban "igazán" szereti *a Dallast*.

A fenti példák közül két következtetést vonhatunk le. Először is, az idézett *Dallas-hívek* láthatólag spontán módon, önszántukból vetnek számot a tömegkultúra ideológiájával: beleütköznek, és nem hagyhatják figyelmen kívül. Az ideológia normái, előírásai nyomást gyakorolnak rájuk, ami ellen szükségesnek érzik a védekezést. Másodszor, leveleikből kiténik, hogy sokféle védekező stratégiát alkalmaznak: van, aki egyszerűen megpróbálja *magáévá* tenni a tömegkultúra ideológiáját, van, aki az ideológia adta diszkurzív kereteken belül próbál alkudozni, és végül van, aki látszat-iróniát alkalmaz. Mindebből az a benyomásunk támadhat, hogy nincs egyértelmű, minden Dallas-rajongónak rendelkezésére álló védekező stratégia, vagyis nem létezik olyan határozott ideológiai alternatíva, amelyet a tömegkultúra ideológiája ellen be lehetne vetni – olyan alternatíva semmiképpen sincs, amely tekintélyénél, következetességénél fogva megfelelő ellensúly lenne. fgy a levélírók különböző diszkurzív stratégiákhoz folyamodnak, melyeknek viszont egyike sem olyan kidolgozott és szisztematikus, mint a tömegkultúra ideológiája. Töredékességük miatt ezek a stratégiák sokkal könnyebben válnak ellentmondásossá. Összefoglalva: az elemzett Dallas-rajongók a jelek szerint nem képesek egyetlen olyan célravezető ideológiai álláspontot – identitást – elfoglalni, ahonnan határozott és a tömegkultúrától független kijelentést tehetnének: "Azért szeretem *a Dallas-t*, mert...".

Pozíciójuk gyengesége, *a Dallas* iránti szeretetük legitimizálására alkalmas határozott ideológia hiánya nyugtalanító következményekkel jár számukra. Miközben a műsort nem

kedvelők "ellentáborukat" a "kulturbarbárok" csoportjaként definiálhatják, "rosszízű" vagy olyan emberekként, "akik nem tudnak ellenálni a a kommersz kultúra olcsó fogásainak" (ezáltal jelezve, hogy ők bezzeg nem ilyenek), aközben a Dallas-rajongóknak nincsenek ehhez hasonló eszközeik az előnyös önmegjelenítésre. Nincsenek olyan helyzetben, hogy visszavágásként ők is ugyanilyen negatív képet formáljanak a *Dallast* nem kedvelők csoportjáról; csak azzal a negatív képpel szállhatnak szembe, melyet mások nekik tulajdonítanak.

Ahogy az egyik levélíró írja: "Személy szerint borzasztónak találom, mikor hallom, hogy mondják, mennyire nem szeretik a Dallas-t" (2. levél). Mivel a védekezés jogán csak annyit ír, hogy "borzasztó" – láthatólag semmi más nem jutott eszébe –, nem egyfajta kapituláció ez?

A populizmus ideológiája

Félrevezető volna azonban azt a látszatot kelteni, mintha a tömegkultúra ideológiája egyeduralmat élvezne. Közlései nagyon fontos, kulturálisan legitim szervezőszerepet töltenek be abban, ahogy a *Dallas* társadalmi jelentősége kialakul, de léteznek alternatívái is, amelyek eltérő azonosulási pontokat kínálnak a Dallas-kedvelők számára.

Nem minden Dallas-kedvelő levélíró látszik zavartatni magát a tömegkultúra ideológiájának szellemében fogant, kényszerítő erejű ítéletektől. Többen egyszerűen nem vesznek tudomást a hirdetés szövegében említett "különös reagálások"-ról, valószínűleg azért, mert nem is értik, miről lehet szó – mint egyikük írja: "Eddig még soha nem hallottam különös reagálásokat, ahogy a Vivá-ban fogalmaz. Akik nem nézik, azoknak nincs róla véleményük, akik nézik, azoknak meg tetszik" (20. levél).

Ez a levélíró nyilvánvalóan olyan kulturális közegben él, ahol a tömegkultúra ideológiája elenyészően kis hatással van a kulturális termékek fogyasztási szokásainak megítélésére. Ebben a közegben a *Dallas* gyűlölete avagy szeretete mint állátfoglalás viszonylag mentes a tömegkultúra ideológiája által kiváltott asszociációktól. A levélíró számára, akinek a jelek szerint sejtelve sincs arról, milyen nyomás nehezedik a Dallas-tábor többségére – "Kíváncsi lennék, mire gondol azzal a 'különös reagálással'", írja – a *Dallas* gondtalanul élvezhető, hiszen nem ismeri a tömegkultúra ideológiája által létrehozott tabukat.

Akadnak olyan levélírók is, akik érzékelik ugyan a tabuk atmoszféráját, de erre magának a tömegkultúra ideológiájának — a normáknak— a lekezelésével felelnek, például úgy, hogy nem zavartatják magukat. "Mikor kijelentem, hogy szeretem megnézni a Dallas-t, én is gyakran találkozom különös reagálásokkal, de úgyszintén szeretek a McDonaldsban enni, ahogy szeretem a verseket is – csupa olyan szokás, ami legalább ilyen furcsa reagálásokat vált ki" (24. levél). Ez a levélíró még kacérkodik is egy kicsit azzal, hogy kedveli a "tömegkultúrát" (McDonalds!), úgyhogy esetében a "különös reagálások" elleni védekezés teljesen szükségtelenné válik.

Megint más levélírók úgy próbálják aláásni a tömegkultúra ideológiáját, hogy nem csupán védekeznek a rájuk kényszerített negatív identitás ellen, hanem viszonzásul a *Dallas-gyűlölők* álláspontját tüntetik fel rossz fényben. Olykor némileg kezdetleges módon, például úgy, hogy saját fegyverüket fordítják azok ellen, akik megvetik a műsort: "Azt vettem észre

a környezetemben, bogy sokan nem hajlandók őszintén beismerni, ha szívesen nézik, de én igen, én nagyon szeretem nézni. [...] Sokan sziruposnak találják, na de azért ők is szeretnének belekóstolni abba a szirupos édességbe, nem igaz?" (6. levél).

Egy másik Dallas-rajongó ennél is tovább megy. Levelében a tömegkultúra ideológiájának társadalmi eredetére kívánja felhívni a figyelmet, hogy azután kinyilvánítsa szembenállását:

Mikor az iskolában szóba kerül, ugyanolyan reagálásokkal találkozom, mint ön. Azzal lenne ez összefüggésben, bogy gimnáziumba járok, és idén fogok érettségizni? Szerintem igen. Mert a "jó" filmeket és az aktuális témákról szóló műsorokat "kell" figyelemmel kísérni — de ki dönti el, bogy én mit tartok jónak? Naná, bogy én döntöttem el. (5. levél)

A levélíró szófordulata ("Naná, bogy én") arra mutat, bogy bizonyos fokú harciassággal szegül szembe a tömegkultúra ideológiájának normáival és minősítéseivel. Valami olyasmire hivatkozik itt, mint "az egyén döntési joga", és nem leplezi ellenszenvét a fentről meghatározott esztétikai mércékkel kapcsolatban. Olyan ideológiai pozícióból szólal tehát meg, amelyet a közismert mondással így summázhatnánk: "ízlések és pofonok különbözők."

Ez a populizmus lényege. Ez az ideológia a tömegkultúra ideológiájának szöges ellentéte: alapvetően ellentétes módon állítja fel normáit és ítéleteit. Mégsem lehetetlen, hogy a két ideológia egyszerre jelentkezzen egyugyanazon személynél. Az egyik ironizáló *Dallas*-kedvelő például egyrészt úgy jellemzi a filmet, mint "förtelmes, vacak sorozatot" (mely kijelentés tökéletesen beleillik a tömegkultúra ideológiájának diszkurzív repertoárjába), másrészt viszont populista nézőpontból értékeli azokat, akik nem kedvelik a *Dallast*: "Meglehetősen nevetségesnek találom azokat, akikről a különös reagálások származnak — mindenkinek olyan az ízlése, amilyen. És különben is, lehet, bogy nekik meg pont olyan dolgok tetszenek, amiket On végig sem tudna nézni vagy hallgatni" (36. levél).

Ez a kijelentés világosan szemlélteti a populista ideológia működését. Mindenekelőtt és elsősorban anti-ideológiáról van szó: olyan nézőpontot jelenít meg, amely *a priori* és lényegénél fogva elutasít minden kísérletet az emberek esztétikai preferenciáinak elbírálására, mivel azt a személyes szabadság elleni indokolatlan támadásnak tekinti. A populista ideológia ebből következőleg olyan identitást jelöl ki, amelyet a teljes autonómiára való törekvés jellemez: "De van itt valami, amit világossá szeretnék tenni: kérem, ne hagyja, bogy bárki is letorkolja a saját (különös) elképzeléseivel (mint én)" (36. levél).

Ilyen szemszögből nézve a populista álláspont rendkívül vonzó lehet a Dallas-rajongók számára, hiszen olyan identitást kínál, amely hathatósan alkalmazható a tömegkultúra ideológiájának szabályai ellenében. De mi az oka annak, hogy mégis oly kevés nyomát leljük csak fel a rajongók leveleiben?

Az egyik magyarázat a két ideológia működésének különbözőségében rejlik. A populista ideológiafő vonzereje abból ered, hogy közvetlenül szólít meg, és azonnali bizonyosságot vált ki. Diskurzusa anti-intellektuális, és jobbára rövid szlogenekből áll, mint azt az "ízlések és pofonok" kezdetű mondás is mutatja. A populista ideológia ennél fogva főként *gyakorlati* szinten működik: közkeletű elképzeléseket tartalmaz, amelyeket az emberek szinte "spontán" módon, öntudatlanul tesznek magukévá a mindennapok során. A tömegkultúra ideológiája ezzel szemben főként *elméleti* jellegű: diskurzusára a nagyfokú következetesség, a racionalitás jellemző, és többé-kevésbé kidolgozott elméletek formájában

jelentkezik. A tömegkultúra ideológiája intellektuális természetű: azáltal próbálja megnyerni az embereket, hogy *meggyőzi* őket: "a tömegkultúra rossz".

Ezzel a különbséggel magyarázható, hogy miért van jelen sokkal markánsabban a levelekben a tömegkultúra ideológiája, mint a populista ideológia. Teoretikus szinten ugyanis az utóbbi alárendelt helyzetben van. Eleve "kisebb a szókészlete", kevésbé világosan kifejtett "racionális" érvrendszert vonultat fel szemlélete védelmére és legitimizálására — "ízlésekről nem lehet vitatkozni". Az ellentétes attitűd esetében — "a tömegkultúra rossz" — temérdek érv áll rendelkezésre. Nem meglepő tehát, hogy ha valaki mégis vitába száll az ízlést illetően, például indokolnia kell, miért szereti vagy nem szereti a *Dallast*, akkor nem tudja, illetve csak nehezen tudja függetleníteni magát a tömegkultúra ideológiájának tekintélyétől. Erre vezethető vissza, hogy a tömegkultúra ideológiája a levélírók mindegyik kategóriáját — a Dallas-gyűlölőket, az ironizáló és az "igazi" Dallas-kedvelőket egyaránt — képes befolyásolni normáival és ítéleteivel, hogy ilyen mértékben képes félresöpörni a populista álláspontot.

A populáris kultúra, a populizmus és a tömegkultúra ideológiája

A tömegkultúra ideológiájának mindezek ellenére nincs abszolút tekintélye. Valójában épp szembetűnően "elméleti", diszkurzív természetében érhetők tetten a korlátai. Főképpen az emberek véleménynyilvánítására és racionális, tudatos közléseire gyakorol befolyást, amelyekkel akkor élnek, amikor *beszélnek* a kultúráról. Ezek a vélemények, észérvek azonban nem feltétlenül határozzák meg az emberek kulturális szokásait *a gyakorlatban* is. Még az sem kizárt, hogy a tömegkultúra-ideológia normatív közléseinek dominanciája — amint különféle társadalmi intézmények, így az oktatás és a művelődéskritika keretei között kifejezésre jut — a gyakorlatban éppen ellentétes előjellel befolyásolja az emberek választásait, aminek következtében nem tudatlanságból, hanem merő önérzetből nem vetik alá magukat a tömegkultúra-ideológia előírásainak, nem hagyják általa meghatározni választásaikat. A populista álláspont erre az ellenszegülésre közvetlen igazolással szolgál, amennyiben egy az egyben elutasít minden atyáskodó különbségtevést "jó" és "rossz" között, illetve felmenti az embert a saját ízlése miatt érzett bármiféle bűntudat vagy szégyenkezés alól. A tömegkultúra ideológiájának intellektuális dominanciája és a populista ideológia "spontán" vonzereje között egy cinikus dialektika áll fenn. Minél szigorúbbak a tömegkultúra ideológiájának a mércéi, annál terhesebbnek érzik őket, és annál nagyobb vonzóerőre tesz szert a populista nézet. A tömegkultúra ideológiájának moráljával ellentétben ugyanis az utóbbi a szabad választás és a saját ízlés élvezetének lehetőségét kínálja fel.

A kommersz kulturális ipar mindezzel tisztában van. Fel is használja a populista ideológiát a saját céljaira: helyesli az alapját képező kulturális sokféleség elvét, és propagálja azt a nézetet, mely szerint az ízlés vitán fölüli áll, vagyis semmilyen objektív esztétikai ítélet nem lehetséges. Termékei eladása érdekében azt az álláspontot vallja, hogy mindenkinek joga van a saját ízléséhez, és szabadságában áll élvezni a kedvére való dolgokat.

A populista ideológia azonban nem csak a kommersz kultúragyártás céljaira és érdekében alkalmazható. Összekapcsolódik a Bourdieu által populáris "esztétikának" nevezett esztétikával is. Ez szögesen ellentétes a polgári esztétikával, amely egy műalkotást rendkívül formális, univerzalizált, szubjektív szenvedélyektől és élményektől megfosztott kritériumok alapján értékeli. A populáris "esztétika" ellenben nem hoz "salamoni ítéleteket" a művészi alkotások minőségének elbírálásakor. Ez az esztétika lényegét tekintve pluralista és feltételes jellegű, hiszen azon a feltevésen nyugszik, hogy egy kulturális termék jelentése egyénről egyénre, helyzetről helyzetre változó lehet. A kulturális jelenségek és a mindennapi élet kontinuitásán, valamint a részvételre és az érzelmi beleélésre való befogadói vágyon alapul. Vagyis ami a populáris esztétikában számít, az az élményszerűségnek és annak elismerése, hogy az élmény egyéni dolog. Bourdieu szerint a populáris esztétika a közgondolkodásban gyökeredzik, abban, ahogyan az egyszerű ember közelíti meg a mindennapi életben a kulturális jelenségeket.

Pontosan ez, az élmény, az élvezet az a kategória, amelyet a tömegkultúra ideológiája figyelmen kívül hagy. Diskurzusában szinte nem is vesz tudomást a létezéséről, ehelyett a felelősséget, a kritikai távolságot, az esztétikai tisztaságot és hasonló dolgokat állítja a középpontba — morális kategóriái pedig kizárják az élményszerűség legitim, releváns kritériumként való számbavételét. Ily módon a tömegkultúra ideológiája teljességgel kívül helyezi magát a populáris esztétika keretein, eltávolodik tőle, ahogyan a mindennapi élet rutinjában a populáris kulturális szokások kialakulnak. Emiatt pedig, akár a szó szoros értelmében, akár átvittén értjük, foglya marad az "elmélet" elefántcsonttoronyának.

CSÁKÓ GABRIELLA FORDÍTÁSA

Jegyzet

1. Terry Eagleton idézve, "amit valóban fontos felismernünk, az az, hogy az ideológiai közlés kognitív struktúrája alá van rendelve emotív struktúrájának — bármilyen ismereteket vagy tévismerteket tartalmazzon is, ezeket alapvetően annak az emotív szándéknak megfelelően artikulálja, amelyet megtestesít."